

ψυχὴν, ἧς ὁ ἐνεργεῖα καὶ δυνάμει νοῦς ποιότητές εἰσιν ἐξ ἀφαιρέσεως, οὐσίαν εἶναι ἄνευ ὕλης. οὐδὲ δὴ τῷ τοῦ διδάσκειν τρόπῳ, ᾧ χρῆται Ἄριστοτέλης, τοῦτο δείκνυται. αἰεὶ γὰρ περὶ τοῦ νοῦ τοῦ ποιοῦ ὄντος διαλέγεται, ὃν οὐκ οὐσιώδες τῆς ψυχῆς μέρος καλεῖ, ἀλλὰ δυναμικόν. καὶ τὸν ἐνεργεῖα νοῦν ποιητικὸν αἰτιὸν λέγων οὐδαμοῦ εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ τὸν δ ἐνεργεῖα νοῦν εἶναι λέγει. πῶς δὲ καὶ αἰτία ποιητικὴ τῆς ὕλης εἶναι δύναται ἄν; μὲν τῷ τῆς ὕλης λόγῳ; ἀλλ' ἡ ὕλη προηγεῖται τοῦ εἶδους. ἀλλὰ τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ; ἀλλὰ τὸ εἶναι ἢ τὸ αὐτὸ ἐστὶ τῷ εἶδει, ὡς τισὶ δοκεῖ, ἢ εἰ διαφέροι τοῦ ποιοῦντος, ποιητικῶς διαφέρει, ὡς εἶπον, εἰ καὶ διὰ μέσου τοῦ εἶδους. ἀπατᾶται τοίνυν τὸ εἶδος λέγων ποιητικὴν αἰτίαν εἶναι τῆς 10 ὕλης. εἰδικὴ γὰρ καὶ τελικὴ μόνον ἐστίν. οὐδ' ἐστὶ τὸ εἶναι ποιητικῶς ὑπὸ τοῦ εἶδους, ἀλλ' εἰδικῶς ἐνεργοῦντος καὶ τὸ εἶδος; ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα προάγοντος. οὐδὲ τὸ ποιητικόν, ἀλλὰ τὸ εἰδικόν εἰς ταῦτο συνελθεῖν τῷ ἀριθμῷ δυνατόν. ὁ τοίνυν ἐνεργεῖα νοῦς οὐ δύναται εἶδος V 151 οὐσιώδες εἶναι τοῦ δυνάμει νοῦ διὰ τὸ ποιητικὸν εἶναι, ὡς ὁ ἐναντίος οἴεται. 15 ταῦτό τοῦτο καὶ τὰ τοῦ θεοῦ Ἀύγουστίνου δηλοῖ, οἷς ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν δείκνυσι τὴν ψυχὴν μὴ συγκεῖσθαι ἐξ ὕλης οὔτε σωματικῆς οὔτε πνευματικῆς, ἦντινα τὸν δυνάμει νοῦν εἶναι ὁ ἐναντίος νομίζει. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Κεφ. κγ' Ἀνασκευὴ τῆς τοῦ ἐναντίου δόξης λέγοντος πλείω ἄτομα τοῦ 20 αὐτοῦ εἶδους εἶναι ἐπὶ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν.

23, 1 Νῦν δὲ θεωρητέον, ἅπερ ὁ κατήγορος ἐν τῷ πέντε καὶ δεκάτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ φησὶν. ἐν ᾧ πρῶτον μὲν πλείω τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἄτομα ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις καὶ τῷ νοητῷ κόσμῳ δύνασθαι εἶναι τούτοις ἐπιχειρεῖ τοῖς λόγοις δεικνύοναι. »ἐπεὶ ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶν ὕλη, 25 ἢ δ' ὕλη αἰτία ἐστὶ τοῦ τὰ ἄτομα ἐν τῇ αὐτῇ φύσει πληθύνεσθαι, ὡς ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ ὁρῶμεν, ἀνάγκη ἐστὶ καὶ τῷ νοητῷ κόσμῳ τὰς νοητὰς οὐσίας παρὰ τὴν πρώτην πλείους εἶναι καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος πλείω ἄτομα εἶναι.« ἀλλ' εἰ καὶ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων θεολόγων ταύτης εἰσὶ τῆς δόξης, ὡς τὸ πλείους ἀγγέλους εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἶδους μηδὲν ἐναντιοῦσθαι 30 τῷ λόγῳ, οὐδὲν ὁμῶς τοῦτο τῷ ἐναντίῳ βοηθεῖ κατὰ τὴν Ἄριστοτέλους δόξαν ταῦτα λέγειν διίσχυριζομένῳ. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἀρνεῖται, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην φησὶν οὕτω τὸν Ἄριστοτέλη δοξάζειν. σκεπτέον δὲ, εἰ τοῦτο Ἄριστοτέλης φρονοῖ. ἀποδείκνυσιν οὖν ἐκεῖνος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ Οὐρανοῦ τὰ εἶδη τὰ μὴ ὑφεστηκότα ἐν ὕλῃ μὴ δύνασθαι πλείω 35 ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος εἶναι. καὶ τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν ἀξιοῖ τῆς ποσότητος ἀφαιρεθείσης τὴν οὐσίαν εἶναι ἀδιαίρετον. καὶ τῷ ἐβδόμῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικά· »ὁ ἄνθρωπος, φησὶ, καὶ ὁ ἵππος καὶ τὰ οὕτω τῶν καθ' ἕκαστα· καθ' ὅλου δὲ οὐκ ἐστὶν οὐσία, ἀλλὰ σύνολόν τι ἐκ τουδὶ τοῦ λόγου καὶ

ut anima intellectiva, cuius intellectus agens et possibilis qualitates abstractae sunt, substantia sit non immersa materiae. Neque per modum docendi, quo usus Aristoteles est, id ostenditur. Semper enim de intellectu, qui qualitas est, loquitur, quem non partem essentialem animae
 5 vocat, sed potentialem, et cum agentem et deficientem causam dicat, nusquam formam esse intellectus possibilis agentem intellectum dixisse reperitur. Qui vero causa esse efficiens materiae possit? Ratione ipsius materiae? At materia formam praecedat. An ratione essendi? At esse aut idem quod forma est, ut aliqui volunt, aut si differt ab agente, est
 10 efficienter, ut dixi, quamvis per medium formae. Errat itaque, cum formam esse efficientem causam materiae dicit. Formalis enim finalisque tantum est. Neque efficienter a forma est esse, sed formaliter agente, formam de potentia educente in actum. Neque efficiens, sed formalis convenire in idem numero possunt. Non igitur intellectus agens esse forma
 15 substantialis intellectus possibilis potest eo, quod agens est, ut adversarius putat. Eodem vel illa divi Augustini pertinent, quibus septimo super Genesi probat animam non esse compositam ex materia neque corporali neque spiritali, quam esse intellectum possibilem adversarius opinatur. Sed de his hactenus.

20 Cap. XXIII. Confutatio adversarii dicentis plura eiusdem speciei individua esse posse in substantiis intellegibilibus secundum Aristotelem.

Sequitur capitulum decimum quintum adversarii, in quo primum plura
 25 eiusdem speciei individua esse in substantiis intellegibilibus et in mundo intellegibili posse argumentatur hoc modo. »Cum in substantiis intellegibilibus citra primam materia sit, materia autem causa sit, ut individua multiplicentur in eadem natura, quem ad modum in hoc sensibili mundo cernimus, necesse est, ut in mundo quoque intellegibili substantiae intellegibiles excepta prima sint numerosas et in eadem specie individua plura habeantur.« Sed quamquam plures ex nostris theologis ita putarunt, ut plures angelos
 80 esse speciei eiusdem non repugnaret, tamen non satis hoc est adversario, qui nisi ex Aristotelis opinione nihil se disserere confitetur. Quam ob rem ne ipse quidem hoc negat, sed ita Aristotelem opinatum asseverat. Videndum itaque est, an id Aristoteles senserit. Demonstrat ille in primo de Caelo formas non substantes in materia non posse eadem in specie
 85 multiplicari, et primo Physicorum vult, ut remota quantitate substantia sit indivisibilis, et septimo Metaphysicae: »Homo, inquit, et equus et reliqua huiusmodi particularia sunt. Universalis vero non est substantia, sed concretum quid ex hac ratione et hac materia ut universali, particulare

17 cf. Aug. De Gen. ad litt. VII. 5—15 (*Migne P. lat.* 34, 358—363) | 25 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 13. | 86 cf. Arist. De Caelo α 9. 278 a. | 87 cf. Arist. Phys. α 2. 185 a—b. | 88 Arist. Metaph. ζ 10. 1035 a, 27—31.

τησδὲ τῆς ὕλης ὡς καθ' ἑαυτὸν· καθ' ἕκαστον δ' ἐκ τῆς ἐσχάτης ὕλης, ὡς Σωκράτης ἤδη ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. καὶ μετ' ὀλίγα· »δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἡ πρώτη, τὸ δὲ σῶμα ὕλη, ὁ δ' ἄνθρωπος ἡ τὸ ζῶον τὸ ἐξ ἀμφοῖν ὡς καθ' ἑαυτὸν· Σωκράτης δὲ καὶ Κορίσκος, εἰ μὲν V 151^v ἡ ψυχὴ, διττόν· οἱ μὲν γὰρ ὡς ψυχὴν, οἱ δ' ὡς τὸ σύνολον· εἰ δ' ἀπλῶς δ ἡ ψυχὴ ἦδε καὶ σῶμα τόδε, ὥσπερ τὸ καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸ καθ' ἕκαστον«. ἐξ ὧν δὴ Ἀριστοτέλους ῥημάτων φαίνεται ὕλην εἶναι τοῦτο μὲν καθ' ἑαυτὸν, τοῦτο δὲ καὶ μερικὴν, καὶ τὴν μὲν εἶναι μέρος τοῦ εἶδους ἢ τοῦ γένους, τὴν δὲ τοῦ ἀτόμου, καὶ ὡς οὔτε διαιρεῖσθαι εἰς τὸ κατὰ μέρος οὔτε ἀτομοῦσθαι δύνασθαι τὴν καθ' ἑαυτὸν ὕλην πλὴν κατὰ τὸ ποσὸν εἰλημμένην. εἰ 10 δὲ ἡ ὕλη ἢ ὡς μέρος οὐσα τοῦ εἶδους ἢ τοῦ γένους οὐ πέφυκεν εἰς τὰ ἄτομα πληθύνεσθαι, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου πρὸς τὸ τῶν ἀτόμων εἶναι συνήρηται, ἔπεται πάντως, ὡς εἰ καὶ ὕλην εἶναι ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις συγχωρήσαιμεν, πληθύνεσθαι γε μὴν αὐτὴν εἰς ἄτομα μὴ οἷόν τε εἶναι, εἴ γε μὴτε ποσὸν ἐστὶ μὴτε συνημμένη ποσῶ, ὥσπερ ἀμέλει κἂν ταῖς σωματικαῖς 15 οὐσίαις τὸ εἶδος οὐ συνήρηται εἰς ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων ἄνευ ποσοῦ, κἂν εἰ καὶ κοινοῦσθαι πλείοσι πέφυκεν. οὐ δι' ὅτι οὖν ἐστὶν ὕλη, εὐθύς καὶ διαιρεῖται, ἢ δηλονότι ἐστὶ παθητικὴ ἀρχή, ὡς ὁ ἐναντίος ἡγεῖται ἀπατηθεὶς τῶ ὄντι ὑπ' ἐκείνων τῶν ῥημάτων »τὰ γεννῶν γεννᾶν ἕτερον διὰ τὴν ὕλην«, καὶ »ἐν τοῖς ἔχουσιν ὕλην τὸ τί ἦν εἶναι διαφέρει ἐκείνου, οὗ ἐστὶ 20 τί ἦν εἶναι«, καὶ »ἄλλο ἐστὶ μέγεθος καὶ μεγέθει εἶναι, καὶ σὰρξ καὶ σαρκὶ εἶναι«. ἄπερ οὐ τὴν ὕλην καθ' αὐτὴν καὶ ὁπωσδήποτε ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἀτόμου σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν ὕλην μετὰ τῆς ποσότητος ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἀτόμου. καὶ Ἀβικεννάς δὲ ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ τὸν ἵππον ἢ τὸν ἄνθρωπον οὔτε ἐν οὔτε πλείω εἶναι φησιν, ἀλλὰ μόνον ἵππον 25 ἢ ἄνθρωπον εἶναι διατείνεται. τῇ γὰρ ἑαυτοῦ φύσει οὔτε μονάδα ἔχει μερικὴν. οὕτω γὰρ ἐν ἐνὶ μόνῳ δύναται ἂν εὐρεθῆναι οὔτε πλῆθος ἀντικείμενον τῶ ἐπὶ μέρος ἐνί. οὕτω γὰρ μάχοιτ' ἂν ἢ ἐν μέρει μονάς. καὶ κατὰ γνώμην ἄρα τοῦδε τοῦ σοφοῦ ἡ ὕλη οὐ δι' αὐτῆς ἀτομοῦται, ἀλλὰ δι' ἄλλου.

80

2 Ἐπεὶ οὖν ἡ ὕλη κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, ἢ δηλονότι ὕλη ἐστίν, ἀδιάφορος ἐστὶ πρὸς τὴν ἐν μέρει μονάδα καὶ τὴν εἰδικήν, ἔπεται καθ' αὐτὴν V 152 εἶναι ἀρχὴν μὴ δύνασθαι τοῦ ἀτόμου. ἄλλως γὰρ ὅπου ἂν ἦ, εὐθύς καὶ ταῖς ἀτόμοις ἐπισημαίνοντ' ἂν καὶ μέρος τῆς κοινῆς φύσεως οὐκ ἂν δύναίτο εἶναι. οὐ τὸ ἐναντίον ἀποδείκνυσιν Ἀριστοτέλης, ὡς ἤδη ἐκτέθειται. ἔτι 85 εἰ πλείους νοηταὶ εἶεν οὐσίαι τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ἀνάγκη καὶ τὰς τῶν διαφορῶν οὐσιῶν νοητῶν ὕλης διακεκρίσθαι. διακρίνεται δὲ ἡ ὕλη ἢ τῶ ἑαυτῆς λόγῳ ὡς τὰ διάφορα γένη ἀλλήλων ἢ τῶ τοῦ ποσοῦ λόγῳ, ἐφ' ὅσον διαφόροις διαστάσεσι ποικίλλεται, ὥσπερ τὰ τοῦ αὐτοῦ εἶδους διάφορα ἄτομα γίνεται. ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀγγέλων εἴτ' οὖν τῶν χωριστῶν οὐσιῶν διά- 40 κρισις ὕλης κατὰ τὸν τῆς ποσότητος λόγον εἶναι οὐ δύναται, ἐπεὶπερ αἰτιαυταὶ οὐσίαι ἀσώματοι εἰσι καὶ ἀδιαστάτως ὑφραστήκασιν. λείπεται τοίνυν τῶ τῆς ὕλης λόγῳ διακεκρίσθαι καὶ ταύτῃ οὐκ εἶδει μόνον ἀλλὰ καὶ γένει

autem ex particulari materia. Socrates iam est. Idemque de reliquis sentio.« Idem: »Mox constat etiam animam esse substantiam primam, corpus autem materiam, hominem vero aut animal, quod ex utroque sit, ut universale. Socratem autem aut Coriscum, si anima sit, duplex esse.
 5 Alii enim pro anima, alii pro concreto accipiunt. Sed si simpliciter anima haec et corpus hoc sit, quem ad modum universale sic esse et particulare.« Ex quibus Aristotelis verbis patet materiam esse tum universalem, tum particularem, et alteram esse partem speciei aut generis, alteram esse individui partem, neque dividi in particularia sive individuari posse uni-
 10 versalem materiam nisi recepta quantitate. Quodsi materia, quae pars speciei aut generis est, non suapte natura in individua multiplicatur, sed alio ad ipsum esse individuale contrahitur, sequitur porro, etsi materiam esse in substantiis intellegibilibus damus, tamen multiplicari ipsam in individua non posse, quando neque quantitas est neque coniuncta est quantitati,
 15 ut ne in substantiis quidem corporeis species contrahi possit in individuorum numerum sine quantitate, quamvis sua ipsa natura communicabilis pluribus sit. Non ergo quia materia est, continuo et dividitur, qua scilicet passivum principium est, ut adversarius putat deceptus certe ex verbis illis »generans generat alterum propter materiam«, et »in iis, quae materiam habent, quiditas
 20 differt ab eo, cuius quiditas est«, et »aliud est magnitudo et magnitudini esse, et caro et carni esse«. Quae non materiam per se et quomodolibet principium esse individuationis significant, sed materiam una cum quantitate principium esse individuationis. Avicenna etiam suo quinto *Metaphysicae* libro equum aut hominem neque unum neque plura esse, sed tantum
 25 equum aut hominem esse confirmat, quoniam ex sua natura neque unitatem habeat singularem. Sic enim non nisi in uno possit reperiri neque pluralitatem oppositam unitati singulari, quoniam sic repugnet unitas singularis. Ergo huius quoque auctoris sententia materia non per se ipsa individuatur, sed per aliud.

80 Cum itaque materia suapte natura, hoc est qua materia est, in-
 differens sit ad unitatem singularem atque specificam, sequitur, ut per se ipsa principium esse nequeat individuationis. Alioquin in quocumque esset, illico per individua esset signata et pars esse naturae communis non posset. Cuius oppositum Aristoteles probat, ut iam expositum est. Item
 85 si substantiae plures intellectuales sint in eadem specie, materias esse distinctas ipsarum diversarum substantiarum intellectualium necesse est. Distinguitur autem materia aut sua ratione, quomodo genera diversa existunt, aut ratione quantitatis, quatenus diversis dimensionibus variatur, quomodo diversa individua eadem in specie existunt. At in angelis sive
 40 intellegentiis distinctio materiae ratione quantitatis esse non potest, cum illae substantiae incorporeae sint et sine dimensionibus substent. Ergo,

1 ὡς V ὁ Bekker | 4 μὲν Bekker add. καὶ | 6 καὶ V τε καὶ Bekker

2 Arist. *Metaph.* ζ 11. 1037 a, 5—10. | 21 cf. Arist. *De Anim.* γ 4. 429 b, 10—14.

διαφέρειν. ἔτι εἰ τοσαῦται εἰσιν ἀριθμῶ αἱ νοηταὶ οὐσίαι, ὅσαι αἱ τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεις, ὡς Ἀριστοτέλει καὶ Ἀβερὸν ἀρέσκει, ἔπεται ὡσπερ τὰ κινητὰ εἶδει διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅπερ ἤδη δέδεικται, οὕτω καὶ τὰ κινουῦντα εἶδει διαφέρειν ἀλλήλων.

9 Ἀποδέδεικται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου εἶναι κόσμον ἓνα ἐκ 5 τοῦ ἓν εἶναι τὸ κινουῦν. εἰ γὰρ πλείους εἴεν κόσμοι, ἦσαν ἂν καὶ πλείω τὰ πρῶτα κινητικά, καὶ οὕτως ἐκοινώνουν ἂν ἀλλήλοις τῶ εἶδει, διέφερον δὲ τῶ ἀριθμῶ. τούτῳ δὲ καὶ Ἀλβέρτος ἐπόμενος τῶ ἐπιχειρήματι τίθεται, ὡς εἴρηται, τὰ οὐράνια σώματα καὶ τὰ κινουῦντα αὐτῶν εἶδει διαφέρειν ἀλλήλων. ὁ γε μὴν Ἀριστοτέλει ὁμολογῶν ἔπεσθαι, τὰς χωριστὰς οὐσίας 10 ἀριθμῶ διαφέρειν ἀλλήλων τοῦ αὐτοῦ εἶδους οὐσας ἡγούμενος γράφει, νο-
V 152^v μίζων ταῦτὸ τοῦτο καὶ Ἀριστοτέλη βούλεσθαι. καὶ ἐπιχειρήμα παρὰ του τῶν ἐκ τῆς τοῦ Σκότου σχολῆς ελληφῶς οἴεται δεικνύναι ὁ βούλεται. οὐ γὰρ πρὸς αὐτοῦ ἐστὶ γινῶναι, τί διαφέρει ἡ ὕλη, περὶ ἧς Ἀριστοτέλης διαλέγεται, τῆς τουτέτιδος, περὶ ἧς τῶ Σκότῳ ὁ λόγος ἐστὶ. ἀλλ' ἐπεὶ 15 ὑπὸ τοῦ Σκότου οὐχ ὕλη τοιαύτη ὡς ἀρχὴ τοῦ ἀτομοῦσθαι ἐν τοῖς θείοις ἀγγέλοις τάττεται, ἢ περ ἂν εἴη τοῦ συνθέτου μέρος, ἀλλ' ἦτις ἂν εἴη διαφορὰ ἀτομική, ἦτις μερικότης λέγεσθαι δύναται καὶ ὕλη μηδενὸς δεκτικὴ — τουτέτι γὰρ αὐτῶ βούλεται τὸ τουτέτιδος ἔπος —, αὐτὸς ὕλην τὴν κατὰ διαφόρους διαστάσεις εἰς πλῆθος ἀτόμων διακρινομένην λαμβάνων ταῖς 20 χωρισταῖς ἀναφέρει οὐσίαις καὶ οἴεται ταῦτὸ ἂν συμβαίνειν ἐξ οὕτω διαφόρων ἀρχῶν Ἀριστοτέλους καὶ Σκότου. τὸν γὰρ Ἀριστοτέλην οὐδ' ὁ Σκότος ἄλλως ἢ ὡς ἡμεῖς δοξάσαι ὁμολογεῖ. ἐν γὰρ τῶ δευτέρῳ τῶν Ἀποφάσεων δόξαν εἶναι φησι τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκάστην τῶν νοητῶν οὐσιῶν μὴ ἔχουσαν ὕλην, ἦτις ἐστὶ τοῦ συνθέτου μέρος, ταῦτὸ εἶναι τῶ τί ἦν 25 εἶναι, ἐπεὶ πᾶν τὸ τοιοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον ἐστὶν εἰδικῶς ἀναγκαῖον καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τῶν καθ' ἕκαστα. ἔτι εἰ ἦν οὕτως, ὡς ὁ ἐναντίος οἴεται, εἴπετο ἂν τάξιν κατὰ συμβεβηκὸς εἶναι ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις. ὁ πόρρω τῆς Ἀριστοτέλους ἐστὶ διανοίας. ἐν γὰρ τοῖς τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἀτόμοις μὴ εἶναι τάξιν οὐσιώδη μήτε »τὸ πρότερον καὶ ὕστερον« ἐν τῶ 30 τρίτῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ δεικνύεται. ἀλλ' ἐπεὶ κυριώτερον τοῦ παντὸς μέρος εἰσὶν αἱ νοηταὶ οὐσίαι, μετέχειν αὐτὰς ἐν πρώτοις ἀνάγκη τάξεως ἀναγκαίας. εἰ γὰρ ἐν τοῖς οὐρανίοις σώμασιν οὐκ ἐστὶ τάξις ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, πολλῶ ἤττον ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις τοιαύτην τάξιν εἶναι οὐ δεῖ. ὁ δ' αὐτὸς φιλόσοφος κἂν τῶ δευτέρῳ τῶν περὶ Ψυχῆς ἀποδίδωσιν αἰτίαν 35 τοῦ πλείονα τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἄτομα εἶναι τὸ ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ μὴ δύνασθαι συντηρεῖσθαι τὸ εἶδος. εἰ οὖν ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ τὸ ὅλον τῶν νοητῶν οὐσιῶν εἶδος διατηρεῖσθαι δύναται, εἰ γε αἰδιὸν ἐστὶ, περιττὸν πάντως ἐστὶ πλείω
V 153 τιθέναι. ἀποδέδεικται τοίνυν καὶ λόγῳ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ μαρτυρίαις σοφωτάτων ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν θείων καὶ νοητῶν οὐσιῶν ἦτοι οὐδε- 40 μίαν εἶναι ὕλην, ἢ εἰ ἐστὶ, ποιεῖν διαφέρειν ἀλλήλων οὐκ ἀριθμῶ μόνον,

15 τουτέτιδος V pluries correctum supra rasura V² in marg.: hoc τουτέτιδος
19 τουτέτιδος V² supra rasura | 27 ἐξ ἑαυτοῦ V² add. in marg. ἢ τῆ ἰδίᾳ φύσει

quod reliquum est, ratione materiae distinguuntur. Itaque non solum specie, sed etiam genere differunt. Item si tot numero intellegentiae sunt, quot motus caelestium corporum, ut Aristoteli et Averroi placet, sequitur, ut, quem ad modum mobilia ipsa differunt specie inter se, quod ostensum iam est, ita motores etiam specie distinguantur.

Probatur etiam ab eodem philosopho esse unum mundum ex unitate motoris. Nam si plures mundi essent, plures quoque primi essent motores, atque ita convenirent sibi specie et differrent numero. Ex quo Aristotelis argumento Albertus affert, ut dictum est, caelestia corpora et eorum
 10 motores differre inter se specie. Sed tamen adversarius, qui se Aristotelem sequi fatetur, intellegentias numero inter se differre sub eadem specie opinatur et scribit existimans idem Aristotelem quoque sensisse. Quod argumentum sibi a quodam Scotico datum exponit. Non enim ipse, quid intersit inter materiam, de qua Aristoteles agit, et haecitatem, de qua
 16 Scotus, facile posset discernere. Sed cum a Scotico non ea materia pro principio individuandi angelos divinos ponatur, quae sit pars compositi, sed quae sit differentia individualis, quae singularitas quaedam dici potest et materia non recipiens — hoc enim sibi vult nomen illud haecitatis — ipse materiam, quae variis receptis dimensionibus distinguatur in numerum
 20 individuorum, intellegentiis accipit speratque idem provenire posse ex tam diversis principiis Scoti et Aristotelis. Nam Aristotelem ne Scotum quidem aliter quam nos opinatum expresse fatetur, in secundo Sententiarum quippe qui Aristotelis esse opinionem dicat substantiam unamquamque intellectualem carentem materia, videlicet ea quae pars compositi sit,
 25 idem esse quod quid est esse, cum omne tale secundum eum philosophum sit formaliter necessarium et de se singulare. Item, si ita esset, ut adversarius putat, sequeretur, ut ordo accidentalis in intellegentiis esset, quod remotum ab Aristotelis sententia est. In individuis enim speciei eiusdem non esse ordinem essentialem neque prius et posterius tertio
 30 Metaphysicae constat, et cum pars universi praecipua sint intellegentiae ipsae, participant imprimis necesse est bono ordinis necessario, et si in corporibus caelestibus ordo accidentalis non est, longe minus in intellegentiis talem esse ordinem decet. Legimus etiam apud eundem philosophum in secundo de Anima causam, quam ob rem plura individua eadem in
 35 specie habeantur esse, quod in uno individuo species servari non potest. Quod si in eodem individuo intellegentiarum species tota servari potest, quandoquidem perpetua est, supervacuum certe est plura constitui. Fit igitur et ratione rei ipsius et auctoritate doctissimorum virorum, ut in rebus divinis et intellegibilibus illis materia aut nulla sit, aut si est, faciat
 40 differre non modo numero, verum specie quoque et genere, quod per-

24 cf. Ioh. Scot. In II. Sentent. dist. 12. quaest. 1. | 31 cf. Arist. Metaph. β 3, 999 a, 12.

ἀλλὰ καὶ γένοι καὶ εἶδει. οὔτε μὴν ἔπεται τὸ τὰ λοιπὰ πάντα παρὰ τὸ ἀπλούστατον πρῶτον, εἰ πλείω εἶεν, εἶναι πλείω ἄτομα τοῦ αὐτοῦ εἶδους. ἐπειδὴ γὰρ εἶδη χωριστά ἐστὶ μηδαμῶς ἐν τῇ ὕλῃ ἐμπεριεχόμενα, δι' αὐτὰ ἀτομοῦσθαι δύναται ὡς ὑφ' ἑσθηκότα καὶ βαθμοῖς ἀλλήλων διακρινόμενα εἰδικοῖς.

Κεφ. κδ' Ἀνασκευὴ τῆς τοῦ ἐναντίου δόξης λέγοντος, ὅτι κατ' Ἀριστοτέλην, 5 ὡς περ ἐπὶ τῶν σωματικῶν οὐσιῶν ἐν τισὶ μὲν μοναδικόν ἐστὶ τὸ ἄτομον τοῦ εἶδους, ἐν τισὶ δὲ πληθυσμὸς τῶν ἀτόμων, οὕτως ἐστὶ καὶ τῷ νοητῷ κόσμῳ.

24 Δεύτερον δὲ μετὰ τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἐστίν, ὅτι ὡς περ ἐν ταῖς σωματικαῖς οὐσίαις τινὰ μὲν εἶδη τελειοῦσιν ὅλην τὴν ὕλην, ὡς ἐν μόνον 10 ἄτομον εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἶδους, τινὰ δὲ οὐχ ὅλην τελειοῦσι καὶ διὰ τοῦτο πλείω ἄτομα τοῦ αὐτοῦ εἶναι εἶδους, οὕτως εἶναι καὶ τῷ νοητῷ κόσμῳ. ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους λέγειν δόξαν ὁ ἐναντίος διῆχυρίζεται, εἰπάτω ὅπου ὁ φιλόσοφος τῶν αὐτοῦ λόγων εἶρηκεν τὰς μὲν τῶν νοητῶν οὐσιῶν εἶδει διαφέρειν ἀλλήλων, τὰς δ' ἀριθμῶν, ἢ ὅθεν ἐξ αὐτοῦ 15 τοιαύτη δύναται ἂν ληφθῆναι διαφορὰ τῶν νοητῶν ἐκείνων, ἐν οἷς οὐδεμία ὕλη οὐδέ τις ποσότης ἐστίν. εἰ γὰρ ἄπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ εἴτ' ἐστὶ εἴτε γίνεται, τὰ αὐτὰ καὶ τῷ νοητῷ ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ, ὡς αὐτὸς ἀποφαίνεται, οὐκ ἂν αὐτὸ παρήκεν Ἀριστοτέλης ἄρρητον. ἀλλ' ἀναγκαίως ἂν εἰπέ τε καὶ ἐδίδαξε περὶ τούτου. εἰπάτω οὖν, ποῦ αὐτῷ περὶ 20 τούτου ὁ λόγος ἐστίν. ἡμεῖς γὰρ οὐδαμοῦ τοῦτο εὐρίσκομεν καὶ πορρωτάτῳ τῆς τοῦ φιλοσόφου τούτου δόξης εἶναι φαμεν. ἀλλὰ φέρε τοῦτ' αὐτοῦ τὸ ἐπιχείρημα, ἴδωμεν, τίσι λόγοις ἐδράζεται. τὸν κόσμον τοῦτόν φησιν εἰκόνα εἶναι τοῦ νοητοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὡς περ ἐν τούτῳ, οὕτω καὶ ἐκείνῳ διάκρισιν εἶναι δεῖν τὴν κατ' ἀριθμόν. ἀλλὰ τούτῳ γε τῷ λόγῳ καὶ γενη- 25

V 153^v τὰς καὶ φθαρτὰς ἐκείνας εἶναι θετέον τὰς χωριστὰς οὐσίας. εἰ γὰρ διὰ τὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον εἰκόνα εἶναι τοῦ νοητοῦ πάντα τὰ ἐν τῷ αἰσθητῷ καὶ ἐν τῷ νοητῷ εἶναι δεῖ, ἔπεται πάντως καὶ φθαρτὸν τι εἶναι ἐν αὐτῷ ὡς περ ἐνταῦθα. καὶ ὡς περ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ τὰ μόρια τῆς ὕλης οὐκ ἀεὶ συμπαραμένουσι τοῖς ἀτομικοῖς αὐτῶν εἶδεσιν, ἀλλ' εἰσὶ δυνάμει πρὸς 80 ἄλλο εἶδος διὰ τὸ τὸ τοιοῦτον εἶδος μὴ ἔχειν πᾶσαν τὴν τοῦ εἶδους τελειότητα, οὕτω καὶ τῷ νοητῷ, ἐπειδὴ εἰσὶ πλείω τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἄτομα, τὰ μόρια ἐκεῖνα τῆς ὕλης οὐκ ἂν συμπαραμένειν ἀεὶ τοῖς αὐτῶν εἶδεσι δύναιντο διὰ τὸ ἐκάστοις αὐτῶν τὴν ὅλην τοῦ εἶδους μὴ περιέχεσθαι τελειότητα, ἀλλ' εἴη ἂν ἑτέρου εἶδους ἀεὶ ἐπιέμενα. καὶ ταύτη γενητὰς εἶναι καὶ φθαρ- 85 τὰς ἀνάγκη τὰς νοητὰς οὐσίας κατὰ τὸν νέον τοῦτον φιλόσοφον. ἔτι ἡ ὕλη, ἣν αὐτὸς ταῖς νοηταῖς ἀποδίδωσιν οὐσίαις, ἥτοι πάντῃ τελειοῦται τῷ ἑαυτῆς εἶδει, καὶ οὕτως ἕκαστα τῶν ἀτόμων ὑφ' ἕκαστα τῶν εἰδῶν εἶναι ἀνάγκη, ἢ οὐ πάντῃ, καὶ οὕτω μεταβολὴν ἀνάγκη ἐξ εἶδους εἰς εἶδος ἔπεσθαι. εἰ γὰρ μὴ τῇ ὅλῃ τοῦ εἶδους τελειότητι περιέχοιτο ἡ ὕλη, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δια- 40 μένειν ἀεὶ εἶδος οὐ δύναται.

absurdum est. Nec sequitur, ut cetera a simplicissimo uno, si numerantur, numerentur ut plura individua speciei eiusdem. Cum enim formae abstractae sint nulloque pacto in materia recipiantur, individuari per se ipsae possunt, ut quae subsistant et per gradus suos específicos distinguantur.

6 Cap. XXIV. Confutatio eorum, quae tamquam ex opinione Aristotelis de pluralitate individuorum sub eadem specie adversarius affert.

Secundum eiusdem capituli est, ut in substantiis corporeis quaedam 24 formae perficiunt materiam totam ita, ut non nisi unum individuum sit in specie, quaedam autem non totam perficiunt et ideo plura individua eadem 10 in specie sunt, sic in mundo quoque esse intellegibili. Sed quoniam hoc ita esse ex Aristotelis opinione adversarius asseverat, dicat et, ubinam philosophus ille docuerit intellegentiarum alias inter se specie differre, alias numero, vel unde apud eum auctorem accipi talis differentia possit in iis rebus, quae nullam omnino materiam, nullam habeant quantitatem. Nam 15 si, quae in hoc sensibili mundo sive sunt sive aguntur, eadem in illo quoque intellegibili ratione optima esse debent, ut ipse iudicat, non id praetermissum esse ab Aristotele consentaneum est. Immo vero necessario ille de re tanta edocuisset. Dicat igitur ipse locum, in quo hac de re agitur. Etenim nos quidem nusquam id reperimus et remotissimum ab 20 eius philosophi sententia arbitramur. Sed argumentum ipsum qua ratione fundatur, videamus. Ait hunc mundum imaginem esse illius intellegibilis et propterea ut in hoc, ita vel in illo distinctionem esse numeralem debere. Sed hoc argumento generabiles quoque et corruptibiles esse intellegentias statuendum est. Nam si, quoniam mundus sensibilis imago est mundi 25 intellegibilis, cuncta, quae in sensibili sunt, et in intellegibili esse debent, sequitur prorsus, ut et aliquid corruptibile ibi sit, ut hic est. Quin etiam ut in sensibili mundo portiones materiae suis individualibus formis non bene acquiescunt, sed sunt in potentia ad aliam formam, cum talis forma non obtineat totam speciei perfectionem, sic in intellegibili, cum plura 80 sint eadem in specie individua, portiones illae materiae acquiescere suis formis non possunt, utpote quibus singulis tota speciei perfectio non contineatur, sed appetant subinde alteram formam, et proinde generabiles et corruptibiles intellegentiae sint argumento adversarii philosophi novi. Item materia, quam ipse intellegentiis tribuit, aut plene perficitur sua 85 forma, atque ita singula individua in singulis speciebus esse necesse est, aut non plene, atque ita mutatio de forma in formam sequatur necesse est. Nam nisi tota speciei perfectione materia contineatur, constare in eadem forma non potest.

9 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 13.

Κεφ. κε' "Οτι οὐκ ἀληθὲς τὰς ψυχὰς ἀτομοῦσθαι κατὰ τὸν δυνάμει νοῦν, ὡς ὁ ἐναντίος οἴεται, οὐδέ γε ὁ θεῖος Θωμᾶς διὰ τοῦτο κατὰ τὴν εἰς τὰ σώματα ῥοπήν τὰς ψυχὰς ἀτομοῦσθαι λέγει, ἵνα δείξῃ τὴν ἀνάστασιν, οὐδέ ἡ αὐτὴ σύνθεσις ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι τῇ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους.

5

25,1 Τρίτον δὲ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐστὶ τὸ τὰς ψυχὰς χωρισθείσας τοῦ σώματος μὴ συγγεῖσθαι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν διὰ τὸ ἔχειν ὕλην, ἥτις αἰτία ἐστὶ τοῦ ταύτας διακεκρίσθαι. λέγεσθαι τε οὐκ ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Θωμᾶ τὰς ψυχὰς ἀτομοῦσθαι κατὰ τὴν εἰς τὰ σώματα ῥοπήν, ἐφ' ᾗ τὴν ἀνάστασιν ἀποδείξει. περιπίπτειν γὰρ αὐτὸν ἀντιφάσει, εἴπερ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ περὶ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας λόγῳ δέδειχε τὴν ψυχὴν συγγεῖσθαι ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας. τὴν γὰρ τοιαύτην σύνθεσιν οὐκ εἶναι ἄλλην εἰ μὴ τὴν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. ταῦτα δὲ λέγων ὁ ἐναντίος τριχῶς ἀμαρ-
 V 154 τάνει, πρῶτον μὲν τὰς ψυχὰς φάσκων ἀτομοῦσθαι κατὰ τὴν ὕλην, ἣν φησι δυνάμει νοῦν εἶναι, δεύτερον δὲ τὰς ψυχὰς τὸν Θωμᾶν ἀτομοῦσθαι λέγειν κατὰ τὴν πρὸς τὰ σώματα ῥοπήν, ἐν' ἡ ἀνάστασις ἀποδειχθείη, τρίτον τὴν αὐτὴν εἶναι τὴν ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας σύνθεσιν τῇ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους κατὰ τὸν αὐτὸν διδάσκαλον τὸν Θωμᾶν, ἐν καὶ ἀντιφάσκειν ἑαυτῷ λέγειν τολμᾷ.

2 Πρὸς οὖν τὸ πρῶτόν φαμεν, ὡς ἐπεὶ κατὰ τὸν ἐναντίον ὁ δυνάμει νοῦς μέρος ἐστὶν οὐσιῶδες καὶ εἰδικὸν τῆς ψυχῆς, πάσας δὲ τὰς ψυχὰς εἰς ταῦτο τοῦτο τὸν δυνάμει νοῦν συνιέναι ἀνάγκη, κἀντεῦθεν μὴ διακρίνεσθαι ἀλλήλων ἀτομικῶς κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν δυνάμει νοῦν. ταῦτο γὰρ εἶναι ἐνόητος καὶ διακρίσεως ἀρχὴν ἀδύνατον. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ συνιέναι μὲν τὰς ψυχὰς εἰς τὸν δυνάμει νοῦν, μὴ μέντοι γε τὸν ἀτομικόν. ἀλλ' ὁ τοῦτο λέγων ὁ αὐτὸς ἀναγκαίως ὁμολογήσει τὸν δυνάμει νοῦν μὴ εἶναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀτομον. καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη ὁ δυνάμει νοῦς ὕλη ἢ ἀτομικῶς διακρίνουσα, ἀλλ' ἄλλο τι. τί οὖν ἂν εἴη ἐκεῖνο; τῷ ὄντι ἦτοι ἡ τοῦ Σκότου τουτέστις ἐστὶ ἡ πρὸς τὸ σῶμά τις ἐπιτηδειότης, ὡς τῷ θεῷ Θωμᾶ παρ' Ἀβικεννᾶ λαβόντι ἀρέσκει. τοῦτο γὰρ Ἀβικεννᾶ δοκεῖ τὰς ψυχὰς δεῖσθαι σώματος ἐν τῷ γίνεσθαι εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀτομότητα ὡς πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχήν, ἐπεὶ εἰ μὴ σώματα ἦν διακεκριμένα, οὐκ ἂν παρήχθησαν ψυχὰι διακεκριμέναι, οὐ μέντοι γε ὡς πρὸς τὸ ἐντελὲς εἶναι καὶ γεγονέναι. φθαρέντων γὰρ τῶν σωμάτων διαμένουσιν αἱ ψυχὰι κατὰ τὸ ἀτομούμενον αὐτῶν διακεκριμέναι, ὑπερ ἐν σώματι οὔσαι εὐλήφασιν.

86

3 Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, οὐδαμοῦ διὰ τοῦτο εἴρηται τοῦτο ὑπὸ τοῦ θεοῦ Θωμᾶ, ἵνα δειχθείη φυσικῶς γίνεσθαι τὴν ἀνάστασιν. ἀλλὰ πανταχοῦ, ὅπου περὶ τῆς ἀναστάσεως ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ τὸν λόγον ποιεῖται, οὕτω διαλέγεται ὡς ἤδη δεδομένου τὴν ψυχὴν χωρισθεῖσαν τοῦ σώματος διαμένειν καὶ πεφυκέναι πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῆς σῶμα. οὐ μέντοι καὶ φυσικῶς δυνατὸν αὐτῆς ἐνοῦσθαι φησι τῷ σώματι, τούτῳ δηλονότι τῷ λόγῳ, ὅτι τὸ εἶδος ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνωθῆναι τῇ ὕλῃ οὐ δύναται, ἀλλὰ δεῖται τοῦ ποιούντος, ὃ ἂν

Cap. XXV. De tribus erroribus adversarii de individuatione et
compositione animi.

Tertium eiusdem capituli est animas separatas a corpore non con- 25,1
fundi in unam eandemque animam, propterea quia materiam habeant, quae
6 causa sit, ut distinguantur. Dicitur a divo Thoma animas individuari
per inclinationem ad corpora, ut resurrectio probetur, implicarique con-
tradictionem, cum idem libro de Esse et Essentia probaverit animam componi
ex esse et essentia. Talem enim compositionem non esse nisi ex materia
et forma. Committit in his adversarius errores tres, primum animas in-
10 dividuari per materiam, quam intellectum possibilem esse dicit, secundum
animas individuari per inclinationem ad corpora auctore divo Thoma, ut
resurrectio probetur, tertium eandem esse compositionem ex esse et
essentia, quae ex materia et forma apud eundem sanctum doctorem, quem
et sibi ipsi contradicere audet dicere.

15 Ad primum, cum intellectus possibilis sit pars animae essentialis
specifica iudicio adversarii, omnes certe animae conveniant in eo ipso
intellectu possibili, proindeque non distinguantur inter se per eum ipsum
intellectum possibilem individualiter. Idem etenim principium esse distincti-
onis et convenientiae non potest. Dixerit fortassis convenire animas in
20 intellectu possibili, non individuali. Sed qui hoc dicat, idem intellectum
possibilem de sua natura non esse individuum confiteatur, necesse est.
Atque ita non intellectus possibilis fuerit materia, quae individualiter
distinguat, sed aliud. Quid igitur illud sit? Prorsus aut haecitas
fuerit Scoti aut aptitudo quaedam ad corpus, ut divo Thomae ex Avi-
25 cennae sententia placet. Sic enim voluit Avicenna, ut animae indigerent
corporis ad sui individuationem in fieri et quantum ad suum principium,
quia, nisi corpora essent distincta, non animae distinctae producerentur,
sed non quantum ad esse completum et in facto esse, quia destructis
corporibus remanent animae in suo esse individuato distinctae, quod in
30 corpore acquisiverint.

Ad secundum, nusquam ideo dictum hoc est a divo Thoma, ut
resurrectio posse fieri naturaliter probaretur. Sed omnibus locis, quibus
agit ille sanctus de resurrectione, ita disserit ut dato animam separatam
a corpore manere et aptitudinem ad suum corpus habere. Non tamen
35 naturaliter possit corpori reuniri, ea scilicet ratione, quia forma se ipsa
unire materiae non potest, sed indiget agentis, quod id extrinsecus faciat.

29 τουτέστις V¹ supra rasura.

6 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 13. | 11 cf. Thom. Aq. De Ente et Essentia
c. 5.

Mohler, Kardinal Besarion. II.

ἔξωθεν τοῦτο ποιήσειεν. οὐδὲν δὲ τῶν φύσει ποιούντων τοῦ τῆς ὕλης κεχωρισμένου εἶδους ὑπερέχει τῇ ἀξίᾳ. δι' ὃ ὑπερφυοῦς τινος δεῖ ποιητικοῦ.

4 Πρὸς δὲ τὸ τρίτον, σαφέστατα δείκνυσιν ἅπασιν ὁ ἐναντίος τὴν ἑαυτοῦ ἀφυσίαν λέγων τὸν θεῖον Θωμᾶν τὴν αὐτὴν εἶναι νομίσαι τὴν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι σύνθεσιν τῇ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. τίς γὰρ πλὴν τοῦ ἐναντίου 6 οὕτως ἐστὶν ἀμαθής, ὡς μηδεμίαν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους ἐν ταῖς νοηταῖς οὐσίαις κατὰ τὸν θεῖον Θωμᾶν εἶναι σύνθεσιν ἀγνοεῖν, εἶναί γε μὴν σύνθεσιν ἐν αὐτοῖς ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας; ἑκάτερον γὰρ σαφῶς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν κατὰ Ἑλλήνων ἀποδείκνυσιν. εἰ οὖν διαρρήδην ἐκεῖνος τὸν μὲν τῶν τρόπων τούτων τῆς συνθέσεως παραδέχεται ἐν ἀγγέλοις, τὸν δὲ ἀπαρνεῖται, 10 ψεύδεται ὁ ἐναντίος τῷ ὄρω μόνον καὶ τῷ ὀνόματι διαφέρειν οἰόμενος τὰς διαφορὰς ταύτας. προσκείσθω δὲ καὶ ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν ἱερὸν διδάσκαλον οὐσία ἐστὶ φύσις ἐντελής κατὰ εἶδος, βαθμὸν τινα ὠρισμένον ἔχουσα ἐν τοῖς οὐσιν εἰδικόν. ἡ δὲ πρώτη ὕλη εἴτε πνευματικὴ εἴτε καὶ σωματικὴ δυνάμει ἐστὶ καὶ μέρος, οὐχ ὅλον οὔτε μὴν βαθμὸν οὐδένα ἐν τοῖς οὐσιν 15 εἶδους ὠρισμένου κέκτηται. τὸ δ' εἶναι ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς, ἣτις οὐκ ἐστὶν εἶδος τὸ παρέχον τὸ εἰδικόν εἶναι, ἀλλ' ἐνέργεια ὑποτιθεῖσα τὸ εἰδικόν εἶναι. δι' ὃ ἐν τοῖς σωματικοῖς διπλῆ ἐστὶν ἡ σύνθεσις, ἡ μὲν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους πρὸς τὸ εἶναι τοῦ εἶδους, ἡ δὲ ἐκ τῆς τοῦ εἶδους φύσεως καὶ V 155 τοῦ ὑπαρκτικοῦ εἶναι πρὸς τὸ εἶναι δηλαδὴ τοῦ ἀτόμου. ἐν μέντοι ταῖς 20 νοηταῖς οὐσίαις μία μόνον ἐστὶ σύνθεσις, ἐπεὶπερ ἡ οὐσία αὐτῶν ἀπλῆ ἐστὶ πρὸς τὸ εἶναι μόνον τὸ εἰδικόν, οὐ περιλαμβάνουσα μέρη διακεκριμένα καὶ εἶναι ὑπαρκτικόν, ἐπεὶ ἡ ἀγγελικὴ φύσις ἐν ὑπάρξει ἐστίν. τὸ γὰρ τοιοῦτον εἶναι μετοχὴ τίς ἐστὶ τοῦ πρώτου κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον. ὅθεν οὐ νοεῖ οὗτος διὰ μὲν τῆς οὐσίας τὴν ὕλην, διὰ δὲ τοῦ εἶναι τὸ εἶδος, ὡς 25 ὁ ἐναντίος ὀνειρώττει, εἰ καὶ βουλόμενός τις ὁμωνύμως διαλέγεσθαι δύναιτ' ἂν τὴν οὐσίαν ἐκείνην ὕλην καλέσαι. οὐδὲν μέντοι τῷ ἐναντίῳ πρὸς βοήθειαν ἐσται. οὐδὲ γὰρ τί ὁμωνύμως ῥητέον, ἀλλὰ τί τῶν θεῶν ἐκείνων οὐσιῶν ἢ οὐσία εἴη, ζητητέον. τηρητέον οὖν τὴν κοινὴν τῶν λέξεων χρῆσιν καὶ τὸ ἴδιον σημαίνον, ὡς ὁ αὐτὸς ἅγιος ἐν τῷ περὶ τῶν Πνευματικῶν 80 Δημιουργημάτων ζητήματι διδάσκει.

Κεφ. κς' "Ὅτι οὐ δικαίως ὁ ἐναντίος Πλάτωνι ἐπιτιμᾶ λέγοντι τὴν ψυχὴν ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι καὶ γραμμῆς εὐθείας εἰς κύκλον καμφθείσης.

26 Τελευταῖον δὲ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου, ὅτι κακῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος συντίθεται ἡ ψυχὴ ἐκ στοιχείων καὶ γραμμῆς καὶ εὐθείας εἰς κύκλον καμ- 85 φθείσης καὶ τοῦ αὐτοῦ κύκλου δύο προάγονται ἕτεροι, ὧν ἐκ θατέρου ἑπτὰ κύκλοι γενόμενοι τῇ ψυχῆς ἀποδίδονται φύσει. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἐκ τῶν μαθημάτων ὁ Πλάτων κατὰ τὴν αὐτοῦ μεγαλονοίαν καὶ σύνεσιν εὐφυέστατα ἐπὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν περὶ αὐτῆς μεταφέρει λόγον, τέρατα ὁ ἐναντίος καλεῖ, τερατώδης αὐτὸς ὧν τῷ ὄντι, ὅς γε οὐδὲ τοῦθ' ὄρα, ὅσον 40 οἰκειότερον τὰ ἐκ τῶν μαθημάτων ἐφαρμόζει τοῖς θεοῖς καὶ νοητοῖς ἢ ἡ